

YUNUS'UN TANRI'SI İNSAN MIDIR?

Süleyman Hayri Bolay*

ÖZET:

Sabahattin Eyüboğlu 1971de İstanbul'da yapılan "Yunus Emre" sempozyumunda verdiği bir tebliğde Türk Edebiyatında ilk defa Yunus'un insana "*Allah*" dediğini iddia ediyordu. Biz bu çalışmada böyle bir tanımlamanın mümkün olmadığını göstermeye çalışacağız.

Anahtar kelimeler: Yunus Emre, insanın tanrılaştırılması, tanrı öldü,

Selahattin Eyüboğlu Yunus Emre¹ isimli eserinde şöyle diyor: "Yunus'un dost dost diye çağırıldığı, tanrının insanlığı, insanın tanrılığı gibi bir şeydir."² Bir başka ifadesi de şöyledir: "Bu Türkmen kocası, Anadolu halkıyla birlikte türlü inanç köprülerinden geçmiş, baş kaldırmadan boyun eğmeye, Tanrıyı insanlaştırmadan insanı tanrılaştırmaya kadar bütün hallerden geçmiştir."³ Bir başka yerde ise kendisinin bizi Yunus Emre'nin tanrılıktan çok insanlıktan yana giden yollara götürdüğünü, çünkü onun bir şair ve bir derviş olarak "Tanrı'dan çok insana inandığını ve bu inancı yaymak için çağının verdiği bütün imkanları kullandığını" söylüyor.⁴

Eski bir kültür bakanı da daha sonra benzer fikirleri telaffuz etmiş, tekrar etmişti.

* Prof. Dr., Emekli Felsefe Öğretim Üyesi.

¹ Cem Yay. , İst., 1971.

² a. g. e., s. 36.

³ a. e., s. 41.

⁴ a. e. , s. 72

Oratoryo (yani Kilise ilahisi) yazarı - bestecisi A. Adnan Saygun da ölmeden kısa bir süre önce bir televizyon programında Yunus'un "Allah" dediği şeyin "insan" olduğunu söylüyordu.

Bu sözler doğru mudur? Yoksa iddiadan mı ibaret kalacaktır? Tasavvufî anlayışa uygun mudur? İlmî bir değeri var mıdır? Bu iddiaların aklî, mantıkî bir tutarlılığından ne derece bahsedilebilir? Yunus gerçekten böyle bir şey söylemiş midir? Bu iddia, bizim edebiyat geleneğimizde yer bulabilir mi?

Bir de sorulması gereken şu hususlar var: Tanrı olarak insan kabul edilirse hangi insan tanrı olacak? Meselâ Firavun gibi bir diktatöre mi tapılacak? Bir zengine mi, yoksa bir yoksula mı? Bunlar da hangi ceberut, hangi zengin ve hangi yoksul olacak? Bunlar ölünce yerlerine kim geçecek? Hangisi dualara icabet edecek? Bunlar değil de Ogüst kont (Auguste Comte) gibi soyut bir kavram olan "insanlık" tanrı kabul edilip onun namına genç bir sevgiliye mi tapılacak? Yunus gerçekten insanı tanrılaştırdı veya Tanrıyı insanlaştırdıysa insanlığa mı tapılacak?

Auguste Comte pozitivistizmin dinini 19. asırda kurmuş ve ilmihalinin de yazmıştı. Bu ilmihalin tercümesi bizim M. Eğitim Bakanlığımızca da iki defa basılmıştır. Hatta bu pozitivist "İnsanlık dini"ni Brezilya devlet başkanı 1890 da resmî din ilan etmiş, bu yeni din hiç tutmamıştı. Ölümlü varlıklar tanrı olabilir mi? Bu fanilerin nelere güçleri yeter, nelere yetmez. Yoksa bunlara değil de Yunus Taptuk Emre'ye mi veya nefesine mi tapmakta ve onu mu tanrı kabul etmektedir?

Hemen belirtelim ki bu iddiaya o sempozyuma katılan Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan o zaman itiraz etmişlerdi. Zaten ben de böyle bu iddiayı Sabahattin Eyüboğlu'nun o sempozyum da ileri sürdüğünü ve bunun üzerine Mehmet Kaplan ile kendisinin itiraz ettiklerini, bu fikri yanlışlığını ortaya koyduklarını hocam Hilmi Ziya Beyden dinlemiştim.

Bazı alevî grupların çıkardığı bir kısım dergilerde de "*Allah denilen varlığın insan olduğuna*" dair yazılar çıkmıştır. (Mesela Cem dergisinin Mart 1993 sayısında böyle bir yazı yayınlanmıştır.) Aynı dergiyi çıkaran Abidin Özgünay ise İzlennim dergisine verdiği bir demeçte "Alevilik'te yaratan-yaratılmış ayırımı olmadığını" söylüyor. (Mayıs 1993 sayısı) Böyle bir ayırımı,

Alman filozofu Hegel bile kendi kitabında, kendi sisteminde yapıyor. (Hegel, “Din Felsefesi Dersleri” kitabında gayet açık bir şekilde evren ile Tanrı’nın, yaratılan ile Yaratan’ın ayrı olduğunu ifade ediyor.) Esat Korkmaz da “Anadolu Alevîliği (Berfin Yay., İstanbul, 2000) adlı eserinde “*Alevî-Bektâşî felsefesinde doğrudan insanın kendisi Tanrı’dır; insanın yazgısını elinde bulunduran, insan ötesi bir Tanrı yoktur.*” (s. 32) diyor. Aslında bu anlayış, insanı ateizmin ve natüralizmin kucağına düşürmektedir.

Bu yargılar, muhakkak ki, hümanizm, ateizm ve materyalizm adına ortaya konmaktadır.

Bana öyle geliyor ki, bu ifadeler, hem Yunus Emre'ye, hem de aleviliğe iftiradır, yakıştırmadır, bühtandır. Hiçbir felsefi ve teolojik temele dayanmayan böylesi iddialar, aleviliği ateizme, materyalizme ve marksizme kadar götürmek için yapıyor yahut alevileri bu görüşlerin içine çekmek isteyen ideologlar, ters ve kasıtlı yanlış yorumlar yaparak bu durumlardan istifade ediyorlar. Bunun en canlı örneği Esat Korkmaz ve benzerleridir.

Eski devirlerde insanın tanrılaştırılması:

İnsanın tanrılaştırılması, fiilî olarak, tarihin eski devirlerinden beri görüle gelmiştir. Hz. İbrahim zamanındaki Nemrut denilen kral, Hz. Musa zamanındaki Firavun ve diğer firavunlar, bunun bilinen örneklerindedir. Bilmediğimiz birçok örneği de olabilir. Zaten peygamberler, özellikle bu sahte tanrılarla mücadele etmişler ve tevhid inancını yerleştirmek için hayatlarını feda etmişlerdir. Tevhid inancı, ilk insandan ve ilk peygamberden beri varsa da her inanç gibi, kısa zamanda yoldan saptırılarak putperestliklere dönülmüştür. Hatta Hz. Musa, Tur dağına giderken kardeşi Harun’u yerine vekil bıraktığı zaman Yahudiler, onu dinlemeyip Sâmirî’nin altından döktüğü buzağıya tapmaya dönüvermişlerdi. Demek ki insan tabiatında bu tarz meyiller zaman zaman görülmüştür, görülmektedir. Şair Tefik Fikret, insandaki bu sapık temayülü şöyle ifade ediyor:

Beşerin böyle dalâletleri var.

Putunu kendi yapar, kendi tapar.

Bu tarz putperestlikler, eski Yunan’da felsefi ve siyasî bir hüviyete bürünmüş, bu putperestlikle mücadele eden ve tevhid

inancını yayan Sokrat bu yüzden baldıran zehiri içirilerek idam edilmişti.

İslâm dünyasında tanrı-insan fikrinin ortaya çıkışı:

Görülüyor ki bu fikir yeni sayılmaz. İslâm dünyasında insanın tanrı ilan edilmesi, yine Sâmirî'nin torunlarından, münafıkların reisi sayılan Yahudi Abdullah İbni Sebe'in, Müslümanlar arasına fitne sokmak için Hz. Ali'nin Allah olduğunu ileri sürmesiyle başlar, diyebiliriz. Hz. Ali bunu duyunca çok kızmış ve "Ben Allah değilim, ben ölümlü bir insanım, ben Allah'ın sadık bir kuluym. Bir daha böyle şey söylersen seni yakarım" demişti. Abdullah İbni Sebe' de "Evet Allah da yakar; o halde sen Allah'sın" diye demagoji yapmıştı. Müslümanlar arasında nifakı ve ihtilafı artırmak için Abdullah İbni Sebe ve taraftarları, bu fikri yaydılar. Bunu, Hz. Ali'yi çok seven bazı Hz. Ali taraftarları da benimsediler. O zamandan beri bunlara Şia yelpazesinde "Ali ilâhîler" (Hz. Ali'ye Allah diyenler) denir. Bu görüşü farkında olmadan bazı alevî şairleri, bazı şiirlerinde, yansıtmışlardır.

Halbuki böyle bir fikir, ne 12 İmam'da, ne Ahmed Yesevî'de, ne Hacı Bektaş Velî Hazretlerinde vardır. Onlarda olmadığı gibi, onlardan sonraki pek çok Alevî ve Bektaşî şairi ve aydınında da görülmemiştir.

Eski Yunan'da ve Hristiyanlıkta:

Eski Yunanlıların ve Romalıların çok tanrıçı anlayışları, kendilerinden sonraki dönemlerde Batı'nın inançlarında çeşitli etkiler yapmıştır: Hristiyanlık başlangıçta Tevhid inancına sahipken, Saint Paul ve benzerleri tarafından, üçleme (Tesslitrinité) inancı bu dinin temel inancı olarak Hristiyanlık'a dâhil edilmiş; böylece ilk defa "Allah'ın, insanlığı kurtarmak için Hz. İsa kılığına büründüğü" fikri, bir iman olarak Hristiyanlıkta ve pek çok Batı filozofunun felsefi sistemlerinde temel ilke olarak yer almıştır.

Rönesans'tan sonra tabiatçı putperestlik:

Genellikle Avrupa düşüncesi Tanrıçı ve otoriter bir yapıya sahip olarak kabul edilir. Rönesansla birlikte ortaya çıkan yeni anlayışta ortaya çıkan hümanist hareket, tabiatçı bir bakışla insanla

Tanrı arasındaki bağı kopardı. Karl Popper'in liyakatle tesbit ve tasvir ettiği gibi, "Tanrı'ya karşı yapılan bu naturalist devrim", Tanrı'nın yerine tabiatı yerleştirdi. Dolayısıyla "Teoloji, yani Tanrıbilim yerini doğa bilimine; Tanrı yasaları yerini doğa yasalarına; Tanrı iradesi ve gücü yerini doğa iradesine ve gücüne; nihayet Tanrı düzeni ve yargısı da yerini doğal ayıklamaya bıraktı. Teolojik determinizmin yerini naturalist determinizm aldı, Yani Tanrı'nın her şeye kâdir oluşunun ve her şeyi bilirliliğinin yerine doğanın her şeye kâdir oluşu ve her şeyi bilirliliği geçti."⁵

Her şeyi aslından koparıp cansız ve şuursuz tabiata bağlamak onu her şeyin yaratıcısı göstermek, insanları tatmin etmedi. Bu sebeple canlı bir tanrı icad etmeleri lâzımdı. Bunu da Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken'in tabiriyle eski ve "dönek" bir ilahiyatçı olan Alman filozofu Feuerbach (ö. 1872) buldu. Ona göre insan egosunu/nefsini büyüterek tanrıyı yaratmıştı. Bu fikri Karl Marks çok beğendi ve hemen insanı tanrı kabul etti. Zaten aynı dönemde pozitivistin kurucusu Auguste Comte (ö. 1857), insanlığı tanrı ilan edip bu yeni pozitivist dinin ilmihalini yazarak insanlığı temsilen 30 yaşında bir kadına tapmayı esas almamış mıydı?. Popper'in belirttiği gibi, evrim teorisi de insanın hayvandan türediğini ortaya atınca yaratılış ve Yaratan da kaldırılmış, yok sayılmış, böylece meydan temizlenmiş oluyordu. Bir kısım Batılı düşünürler, cansız ve şuursuz tabiattan insan ve tanrı yaratmaya çalışırken bazıları da bunun aksini söylüyordu. Descartes'i, Leibniz'i, Spinoza'yı, Malebranche'ı, Berkley'i, Hegel ve benzerlerini bir tarafa bıraksak bile, liberalizmin ve empirizmin babası sayılan İngiliz filozofu John Locke(ö. 1704) insan bilgisinin mümkün olabilmesi için insandan önce şuurlu ve bilen bir varlığın olması lâzımdır, diyor ve ekliyor: "*Madde kendi kendisine bilgi yaratamaz. Çünkü onun kendisine şuuru yoktur. Maddenin kendi kendisine bilgi yaratacağını iddia etmek, bir*

⁵ Karl Popper, Toplumbilimlerinde Öndeyi ve Kehanet, Bryan Magee'nin Karl Popper'in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı adlı eseri içinde, İstanbul, 1982, s. 148-149

üçgenin kendi kendisine iki dik açı çizeceğini iddia etmek kadar saçmadır."⁶

Aslında bu köklü dönüşümün zeminini, Hristiyanlığa sonradan sokulan Üçlü tanrı anlayışı ile Hz. İsa'nın hem tanrı hem de insan olduğu, Tanrı'nın tarihte ilk ve son defa İsa kılığına girerek insanlığı kurtardığı fikri ve inancı hazırlamıştı. Bu zemin üzerinde yürümek, onu biraz daha saptırmak zor olmadı. Bu ortamda Hristiyanlığın Tanrısı'nın 19. asır Avrupa toplumlarında hiçbir müsbet tesiri olmadığını tespit eden ve kendisi de bir papazın oğlu olan Niçe (Nietzsche), Kilise'ye kızarak "Tanrı öldü" demiştir. Sonra bu konuda adeta bir koro teşekkül etmiştir. Bu koronun 1940'lardan sonraki şefi ise Jean Paul Sartre'dir. Ama ondan da önce yine eski bir papaz olan ve sonradan imanını kaybeden Alman filozofu Max Scheler (ö. 1929)"İnsanın Kainattaki Yeri" adlı eserinin son kısmında insanı tanrı ilan etmişti. Bir insan olarak Hz. İsa ölünce netice olarak "Tanrı ölmüş" olacaktı.

Bir latife kabilinden şunu zikrederim... 1980'de J. P. Sartre ölünce Paris'teki Saint Louis (Sen Lui) lisesi öğrencileri sınıfın tahtasına şöyle yazmışlardı: "*Tanrı öldü*" imza: Jean Paul Sartre. "*J. P. Sartre öldü*" imza: **TANRI**

Demek ki lise öğrencileri keskin zekâlarıyla, bu tezdeki tutarsızlığı keşfetmişler, bu da mükemmel bir espri olmuştur.

Batı'da Niçe' (Nietzsche)den önce, bu fikri ileri sürenlerin başında eski bir ilahiyatçı olan Feuerbach olduğunu daha önce ifade etmiştik. Onun da önceden koyu bir Hristiyan iken sonradan insanın kendi benliğini büyüterek ona tanrı denildiğini ileri sürmesi üzerine, bu ateist fikri Marx'ın benimseyerek kendi felsefesine yerleştirdiğini de yukarıda zikretmiştik. Bizim güncel basınımızda da Çetin Altan, bir yazısında tanrıyı insanın yarattığını ileri sürmüştü (25 Mayıs 1963 tarihli Milliyet). Marksistler ve ateistler bu fikri daima kullanmışlardır.

⁶ J.Locke, İnsan Anlığı Üzerine Denemeler, Çev. Vehbi Hacıkadıroğlu, İst.,1992, s.389

Demek ki, insana "tanrı" diyenler, aslında, natüralistler, ateistler ve materyalistler, dolayısıyla Marksistler ve sosyalistlerdir. Onlar diyebilir; çünkü onlar Allah'a, dine, peygambere inanmıyorlar. Ama müslümanın diyen kişiler veya hakiki dindarlar bunu diyemezler, dememelidirler.

Neden dememelidirler? Çünkü imanlarını hiçe indirmiş, Allah'ı, Peygamberi, Kur'an'ı, yaratılışı inkâr etmiş olurlar. Zira iman, Aşkın bir Varlığı (yani Allah'ı) ve onun gönderdiklerini içten kabullenmektir.

İnsan tanrı olabilir mi? İnsana Tanrı denebilir mi?

İnsan nasıl bir varlıktır? İnsan, akıllı, bilen, düşünen; düşündüklerini genellikle yapabilen, hayal edebilen bir varlıktır. Bilgisini uygular, teknolojiyi meydana getirir, medeniyetleri kurar, yükseltir; sonra da onları yıkar. Tabiata hâkim olmak hırsı içindedir; ama içinde yaşadığı tabiatı tahrip ettiğinin farkına bile neden sonra varabilir. Bunlar kuvvetli taraflarıdır.

Pascal'ın dediği gibi onu bir su damlası, bir buhar tanesi boğabilir. Ruhunun değil, bedeninin bile kontrolü tam elinde değildir. Bir baş ağrısına doğru dürüst çare bulamaz. Sahasında dünyaca meşhur bir migren mütehassısı, kendi migrenini tedavi etmekten aciz. Bu, insanın bedenine bile hâkim olamadığını gösterir. Hatta rahmetli Muhsin Yazıcıoğlu'nun dediği gibi, "insan kendi hayatının bir saniyesine bile hâkim değildir". Bunlar da onun noksan ve aczini ifade eden tarafları değil midir?

İnsanın noksanlıkları ve zaafı çerçevesinde onun aceleci, hırslı, cimri, vefasız taraflarının çoğu zaman ağır bastığını ilave etmek lâzımdır. İnsan, ihtiraslarını, tutkularını, bağımlılıklarını çoğu zaman yenemez; onların esaretinden ya kurtulamaz veya çok zor kurtulur. Kindardır, untkandır. En iyi düşündüğü zaman bile hata yapabilir. Onun için halkımız "**Beşer-Şaşar**" demiştir. Buna mukabil halkımız Allah'ın kudretini ifade için "**Düşmez- kalkmaz bir Allah**" tabirini kullanmaktadır. Hata etmek, **yanılmak**, insanın aklının ve mantığının aslı özelliğidir. Halkımız hatanın nasıl faydalı olduğunu da gayet güzel ifade etmiştir: "**Her hata bir nakış**". İnsanın hatasız olamayacağını daima yanılabilceğini Prof. Ömer Ferid Kam merhum gayet güzel ifade etmiş:

Âkil geçinen güzîde nev'in (yani insanın)

Aldanmağa ihtiyacı vardır.

İnsanla doğan bu eski derdin,

Zannetmeyiniz ilâcı vardır.

İnsan aldanır, aldatır. Bunlar onun zaafıdır. Bir taraftan kanaatkârdır, bir taraftan açgözlüdür, doymak bilmez. Çelişkiler, iç çatışmalar, bunalımlar kumkumasıdır. Nereden geldiğini kâh bilir kâh inkâr eder. Ama ölümlüdür, öleceğini bilir. Güney Saut yerlilerinin dediği gibi, insan, daha bir **ölüme bile çare bulamamıştır**. Ama ebedi olmak, ölümsüz yaşamak için can atar, bu uğurda feda edemeyeceği hiç bir şey yoktur. Onun için canla başla çalışır. Fakat **yaptığı makineye hâlâ ne can verebiliyor, ne ruh, ne şuur, ne de sevgi . . .** Ölüm karşısında acizdir: Oturur ağlar, şaşkına döner, uzun süre kendisini toparlamaya çalışır. “Ölenle ölümez” der ve hayatın devam ettiğini anlayarak ona ayak uydurmaya çalışır Sel, zelzele, tsunami vb. olaylar karşısında iyice zavallılaşır. Tabiata hâkim olmak için uğraşan bu yaratığın acınası hali vardır. Bir şeyde başarılı olursa, kendisini tanrı ilan eder. Ertesi gün de yerinde yeller eser. Havada uçak sallanmaya başlayınca sığınacak bir üstün varlık arar; firavunun boğulacağını anladığı anda “Musa'nın Tanrısına inandım” demesi gibi “Allah” diye bağırmaya başlar, kurtulunca Kur'an'ın sık sık vurguladığı gibi, her şeyi hemen unuttur. Rahmetli Dr.Fehmi Cumalıoğlu bu durumu şöyle ifade etmiş:

Ona göre din, iman

safsataştır, hayaldir, tabiattır yaratan

Ne hazin bir gerçektir, "Allah" diye haykırır

Ümidin tükendiği, gücün kaybolduğu an.

Bu, nasıl tanrıdır ki, kendi dertlerine bile doğru dürüst bir çare bulamıyor. Yemek, içmek, doğmak, ölmek, unutmak, dalgın olmak, aldanmak, aldatmak gibi noksanlıklardan kurtulamıyor.

Zaman zaman oturuyor, düşünüyor ve kendi kendisini yaratamayacağını anlıyor. Bütün bu noksanlıklar içinde değil bir

insanı, değil bir sineği, bir mikrobu bile yaratamayacağını anlıyor, bir mikrobu bile çıplak gözüyle göremiyor. Bunları kontrol bile edemiyor. Sonra ortaya çıkıp tanrılık taşıyor. Hatta bazı ateistler de Tanrı'nın yokluğunu ileri sürdükleri halde Tanrı'ya inanıyorlar. Buna yaşayan meşhur alman filozofu Habermas'tan bir örnek verelim:

Habermas “İnsan Doğasının Geleceği, çev.Kaan H.Ökten, Everest Yay., İstanbul, 2007, s173” adlı eserinde Frankfurt okulu mensubu ve kurucularından ve okulun başkanlığını yapan Marksist Horkheimer'in şu sözünü naklediyor: “Horkheimer'in bir bütün olarak eleştirel kuram için söylediği şu cümle Adorno için de geçerlidir: 'Tanrı'nın olmadığını bilir, ama yine de ona inanmayı sürdürür.' Örneğin günümüzde Jacques Derrida-başka varsayımlardan hareket ettiği halde- benzer bir anlayış içindedir ve bu yüzden gerçekten de Adorno ödülü hak etmiştir.” Demek ki Frankfurt okulunun marksist bir mensubu bile Tanrı inancından vazgeçememiş. Derrida da aynı yolu takib ettiğine göre çağımız aydınlarının ve bir kısım filozoflarının dramı da burada bariz olarak kendini gösteriyor.

İnsan neyi ne kadar yaratabilir?:

İnsan için “yaratıcı” sıfatı kullanılıyor. İnsanın neyi ne kadar yaratabileceği bu husustaki hürriyetinin sahasının ne kadar ve bu hürriyetin sınırının ne olduğu merak ve tartışma konusudur. Bunun için üstad merhum Arif Nihad Asya'nın Allah 'a hitab ederken insanın neleri yaratabileceğini biraz da kapalı bir mizahla şu şiirinde çok güzel ifade etmiştir :

Sen mermeri yaratırsın,

Ben ondan saray yaparım.

Suya ektiğin kamışı,

Keser, biçer ney yaparım.

Yuvada Havva'yı gelin

Adem'i güvey yaparsın

*Şu mânâsız mesafeyi,
En yaparım, boy yaparım
Yeter ki Sen ver
Ben ondan mutlaka bir şey yaparım.
Sen orada cennet kurarken
Ben dünyada köy yaparım
Bir yalıncık(bebek) gönderirsin
Tarar,süsler, Bey yaparım
Gökteki öksüz dilimi
Bayrağıma Ay yaparım*

İşte insanın Allah'ın yarattıklarına dayanarak yapabilecekleri ve onun kudretinin sınırı.Malzeme, ham madde yoktan Yaratan'dan, onun üzerine bir şeyler katmak, yaratılmış yaratıktan yani tanrılık peşinde koşan insandan.

Fransız filozofu Descartes (1596-1650), kendisinin yaratılması yaratıcı ve yaratma konusunda şöyle düşünüyor:

"Ben kendi kendimi yaratmış olamam; çünkü böyle bir gücüm yok. Bunun gibi beni, başka bir insan da yaratmış olamaz. Çünkü o da benim gibi yetersiz ve noksanlıklarla doludur. Öyleyse beni, bütün noksan sıfatlardan uzak olan **mükemmel bir varlık yaratmış** olmalıdır. Ben mükemmel olmadığım için bende mükemmellik fikri yok. Bu fikir bana, ancak mükemmel olan üstün bir varlıktan gelmiş olmalıdır..".

Ona göre Tanrı fikri, bize bizden gelemez. Biz kendi kendimizin illeti (sebebi) değiliz. Ancak Allah sebebi kendisinde olan varlıktır. Descartes'in " Metafizik Düşünceler" de ve "Felsefenin İlkeleri" nde Tanrı'dan anladığı şudur:

"O, sonsuz, ebedî, değişmez, bağımsız, her şeyi en iyi bilir, her şeye gücü yeter. Varolan her şeyi o yaratmıştır. O her an yaratmaktadır.(création continué) O **aldanmaz ve aldatmaz**, aldanmadığı için *Bilgisi tamdır. Aldatmadığı için de bildirdiği de doğrudur.* " Çünkü aldanma ve aldatma noksanlıklarından beri olmayan insana mahsustur. Bilgi tam olan bildirdiğine göre vahyi de temellendirmek kolaylaşmaktadır.

Tanrı fikri Descartes nazarında, insanda doğuştan gelir. Çünkü Tanrı, insanı yaratırken, onun zihnine kendi varlığının fikrini koymuştur. Tıpkı bir sanatkârın eserinin altına ismini kazması gibi. Descartes'in Tanrı'sı cisimli değildir (manevîdir, maddî değildir), bizim gibi duyuların yardımı ile bilmez ve günah da işlemez (Felsefenin ilkeleri: İlkeleri: 23).

Bu Descartes'in Tanrısı. Ama Leibniz, J. Locke, Berkley, Hegel gibi pek çok büyük filozofun Tanrısı da Hıristiyanlığın Tanrı inancının felsefî olarak temellendirilmiş şeklidir. Hatta Alman filozofu K. Jaspers (ö. 1969) de bütün felsefesinin temelinde böyle Aşkın (evreni aşan) bir varlığı koyar. Ona göre, Allah'a inanılır ve emin olunur.

Whitehead (ö. 1947), evrendeki oluşun, gelişmenin, değişimin arkasında değişmez

"Yaratıcı Güç" vardır, der. Ona göre Tanrı, somut değildir; ama somut asallığın temelidir. O'nun tabiatı akliliğin temelidir. Akli kuran da O'dur.

Bunların örneklerini çoğaltmak mümkündür. Fakat Kur'an'ın dediği gibi, insan önce bir "nutfe" (meni damlası) parçasından yaratıldığına bakmalı, kendi gücünün sınırlarını tayin edebilmelidir. Başaramadığı zaman, ağlayıp sızlanmamalı, morali bozulmamalı, bunalıma düşmemelidir. Bütün bunlar, noksanlık alâmetleridir. Yoksa bütün noksanlıklarına rağmen kendisini tanrı ilan ederse firavunlar ve çağımızdaki benzerleri gibi sahte tanrı olmaktan öteye gidemez, ötekiler gibi yıkılıp gider. 3500 sene saltanat süren sahte tanrılar olan firavunlar silsilesinden bugün ne kaldı? Birkaç piramit, birkaç tahnitli ceset veya birkaç granit heykel. Zavallılar kendilerini ebedileştirdiklerini sandılar. Rahmetli Mehmed Akif "Firavunla Yüzyüze" adlı şiirinin sonunda firavuna şöyle hitap ederek o ebedilik sevdasının ne olduğunu gayet veciz bir şekilde anlatıyor:

Bileydim ey koca Mısır'ın ilâhı uryanı(çıplak ilahı)

Mezara, heykele ait bütün bu velveleler,

Bekan için mi hakikat? Meramın oysa, heder:

Evet, bütün beşerin hakkıdır bekâ emeli:

Fakat bu hakkı ne taştan, ne leşten beklemeli

Öyleyse, insan, bu zaafı içinde neyi yaratabilir, neyi yaşatabilir? Ölen bir varlığa can, bir makineye sevgi verebiliyor mu? Kendi baş ağrısına, dolayısıyla bedenine bile hâkim olamayan varlığın tanrı olması, ona tanrı denmesi felsefî ve aklî temeli olmayan bir özentî değil midir?

Mutlak varlık denilen Allah, her şeyi mükemmel olan, hiçbir noksanlığı bulunmayan varlıktır.

"Yaratan-Yaratılmış ayırımı olmaması" fikri de insana yaratıcılık izafe edilmesinden ileri gelen bir fikirdir. İnsanın yaratıcılığı Arif Nihad Asya merhumun yukarıda dediği gibi Allah'ın yarattığı mermerden meselâ, saray veya heykel yapmasından ibarettir.

Milattan 500 sene önce Ksenofanes "Allah vardır, birdir, doğmamıştır, doğurmamıştır" diyordu. Sonra da insan şeklinde tanrı heykeli yapıp onlara tapanlara şöyle sesleniyordu: 'Öküzler de resim yapabilseler, onlar da tanrılarını öküz şeklinde yapardı. ' (Yani 'öküzlük yapmayın' demek istiyordu!)

Kur'an-ı Kerim'de mutlak varlığın en mükemmel ifadesi vardır.

"De ki: Kulum, Allah birdir. Her şey ona muhtaçtır. O kimseye muhtaç değildir. O doğurmamıştır, doğurulmamıştır. Hiç bir şey, O'nun dengi olamaz. " (İhlas Suresi)

Süleyman Çelebi de şöyle diyordu:

"Cümle âlem yok iken ol var idi

Yaradılmışdan ganî cebbâr idi"

"Ol! dedi bir kerre var oldu cihan

Olma, derse, mahvolur ol dem heman"

Bir de Yunus'un şiirlerine göz atalım:

Değerli araştırmacı ve ilim adamı Mustafa Tatcı'nın yayımladığı (Yunus Emre Divanı, Akçağ Yay. , Ankara, 1998) eserinde Yunus Emre Allah için neler söylüyor, şöyle bir göz gezdirelim:

Yunus'un bir **tek dostu var**, Eyüboğlu'nun iddiasının aksine onun biricik dostu Allah'tır:

“Her kim bana ağyar (yabancı) ise,

Hak Tanrı yâr olsun ana(ona)

Yunus sekiz cennetin hurisine bile **Allah sevgisini** değişmiyor.

Sekiz Uçmağın Hûrisi eğer bezenüp geleler,

Senün sevgünden özgeyi gönlüm hiç kabul etmeye(2 nolu şiir,)

Allah sevgisini fani dünyaya da değişmiyor:

*Fânî dünyayı neyerler, **Allah sevgisi** var iken*

*Ya dahî kanda giderler ol **dost sevgisi** var iken(231/238)*

Yunus'un Tanrı'sı yoktan yaratıcıdır, her şeyin yaratıcısı O'dur. Hz. Muhammed'i de “yaratıkların şefkatinden” yaratmıştır. Yunanlı filozofların bile tek bir unsurla izaha çalıştığı yaratılışı Yunus, daha teferrutlu anlatabiliyor. Bu ontolojik izahın esas kaynağı da Yunus'un inanıp bağlandığı Kur'an'ın ayetleridir.

-Hak bir gevher yarattı, kendünün kudretinden

Nazar kıldı gevhere eridi heybetinden

Yidi(yedi) kat yir yarattı ol gevherin nûrundan

Yidi kat gök yarattı, ol gevherün nûrundan

Yidi deniz yaratdı ol gevher damlasından

Dağları muhkem kıldı ol deniz köpüğünden

Muhammed'i yaratdı mahlûkat şefkatinden

Hem Ali'yi yarattı mü'minlere fazlından

*Gâyıb işin kim bilür meğer **Kur'an ilminden***

*Yunus içdi, **esridi** (sarhoş oldu) ol gevher denizinden*
((239/249)

-İy pâdişah, iy pâdişah uş(işte) ben beni verdim sana(8/1)

Tanrı ilan edilen insanların aczinden dolayı çâresiz kalan Yunus, yine Allah'a sığınmak ihtiyacını duyuyor. Yoksa yunus, kendine mi sığınıyor?!. .

Hayret!. . "Ulu ulu günahları"na ağlayan Yunus, yine kendisine mi sığınıyor, yoksa gerçek Tanrı'ya mı?

-Ulu ulu günâhlarum yüz komadı bana Çalab

Hiç kimse çâre kılmadı döndüm yine Sana Çalab(s. 75/17)

Baş gözünün doğru dürüst görmediği bir insan nasıl tanrı olabilir ki?. . Bu göz ile Allah'ını göremeyen Yunus, neden gönül gözünün açılması için uğraşiyor?Kendisi tanrı ise bunu beceremiyor mu?

-Yunus imdi sen Hakk'a ir

dün ü gün gönlün Hakk'a vir

Gönül gözü görmeyince

bu baş gözü görmeyiser(s. 81/24-5)

Yunus'un inandığı, bağlandığı, çok sevdiği, sevgisinden mecnuna döndüğü Allah'ı, kerîm'dir, rahîm'dir, en büyük ümit kapısıdır, günahları yarlığayıcı, yani affedicidir, mü'minlerin "derdlerinin dermanı", "günahkâr kulların bağışlayıcısı", "rahmeti bol bir padişahdır":

-Allah diyelim dâim,

Allah görelim neyler?

Yolda duralım kâim

Allah görelim, neyler?(. 112/71)

Sensin Kerîm, Sensin Rahîm

Yunus tap uzat(fazla uzatma) bu sözü

*Allah'ına tutgil yüzü Allah Sana Sundum elim
Didardan ayırma bizi Senden artuk yokdur umum*

Allah Sana sundum elim ()

Allah Sana sundum elim. 190-192/184)

-Hak Çalabum Hak Çalabum

Sencileyin yok Çalabım
Günahlıyam yarlığagil
İy rahmeti çok Çalabım((193/186)
- İlahî derdümün dermanı sensin
Günahkâr kullarun gufranu sensin(260/282)

Yunus'un bir de Peygamberi var:

Yunus Emre Allah'a bağlıdır, ama onun yüce Peygamberine de sonsuz sevgi besler ve ona da çok bağlıdır. Fakat Yunus'un tanrısının kendisi olduğunu ileri sürenler, onun peygambere, Kur'an'a bağlılığını nasıl izah edecekler? Yoksa Yunus'un kendisi, hem Allah'ın kulu, hem tanrı, hem de peygamber midir? Yoksa kendi kendisine mi tapıyor? Bu takdirde neden Allah'tan, Peygamberden, Kur'an'dan, namazdan, niyazdan bahsediyor. ?

-Çalab nurdan yaratmış canını Muhammed'in
Âleme rahmet saçmış adını Muhammed'in(161/145)
-Muhammed'in medhini idelüm baş üstüne
Zira ki ol Muhammed yürüdü arş üstüne(289/321)
-Uş yine nazar oldu bu bizüm cânımıza
Muhammed bünyâd urdı dîn ü imanımıza
Peygamberler serveri dîn direği Muhammed
Gör ne gevherler kodı bu bizim imanımıza(281/311)

Yunus'un Kur'an'ı da var, ibadeti de var:

-Yunus sen kendini görme

İbadet kıl mahrum kalma

Gayrısına gönül virme

Allah sevgisi var iken(231/238)

Geliün amel idelüm elümüiz ireriken

*Ecel irer ansuzın irgürmez(erişmez) sanımıza
(düşüncemize)*

*İy diriğâ(ne kadar yazık) n'idelüm bizde **'amel
olmazsa***

Hısm idüb yapışalar bu kefen donumuza(281/311)

Ya namaza ne demeli?

*-San'atun yiğreği çün **namaz imiş** hoş pişe(iş)*

Namaz kılan kişide olmaz yavuz endişe

.....

Namazun kılmayınca zinhar varmagıl işe

Evinde helâline beş vakt namaz öğretgil

Öğüdün tutmazısa yazuğu(günahı) yokdur boşa

Namaz kılma kişinin kazandığı hep harâm

Bin kızılı(altın para) varısa birisi gelmez işe

Namaz kılmayana sen müslümandur demegil

*Hergiz Müslüman olmaz bağırı dönmişdür
taşa(302/341)*

Daimî zikir ne ola ki? . . .

-Dün ü gün iderdüm zikir

Kılarıdum Hakk'a şükür

Ecel irdi bizi okur

Esenledüm (terk ettim) dünyam seni(354/413)

Bu koca Yunus ne menem kişidir ki hem kendisini tanrı sanırmış(!), hem Tanrı'ya yalvarır ve sığınmış, hem de namaz kılmayanın kazancını haram sayıp namazsız kişiyi Müslüman kabul etmezmiş?! . .

Milyarlarca insan karnını bile doğru dürüst doyuramazken, onları ayrı ayrı tanrı ilan etmek, ilkçağlardan kalmış bir antropomorfizm (Tanrıyı insana benzetme) değil midir?

İlkçağlara değil, gelecek çağlara yönelmemiz gerekmez mi?

Evet, insan, Kur'an'a göre Kutsal'dır. Çünkü Allah kendi ruhundan ona can vermiştir. Bunun için yaratılmışların en üstünüdür. Kur'an bir insanı haksız yere öldürmenin, bütün insanları öldürmek gibi olduğunu söylemektedir. Bu ona verilen en yüce değerdir.

Bu işin başı:

“Tanrı ile insan birdir, ayrılmaz” diyenlerin bir kısmı, ashında Allah’ın “Ben insana ruhumdan üfürdüm.” ayetini tahrif ederek yorumluyorlar. Ayetin mânâsını tahrif ve tadil ediyorlar. Tanrı insana üfürdüyse, insana hangi tanrılık sıfatları geçmiştir? Ben kamışa üfürdüğüm zaman, kamıştan ney sesi çıkınca kamış insan mı oluyor? İnsanla Tanrının mayasının bir olduğu kastediliyorsa bu hiç mümkün değildir. İnsanla Tanrıyı bir saymak, inananlar için “hulûl” ve “teslis/üçleme”yi ifade eder.

Bir de şu var: Bu iddia Yunus’un birkaç *ilahî sarhoşluk* şiirinin yorumundan çıkarılmış olsa gerektir. Meselâ Yunus, bir şiirinde

-Ol Kâdir-i kün fe yekûn lütfedici sübhan benem

Kesmeden rızkını veren cümlelere sultan benem

Nutfeden Âdem yaradan yumurdadan kuş düreden

Kudret dilini söyleyen zikr eyleyen Sübhan benem(213/211)

-Delü oldumıdı Yûnus ‘aşk oldu bana klavuz

Hazrete değın yalunuz yüz sürüyü varan benem(214/212)

Yunus’un tanrısının kendisi olduğunu söyleyenler, bu şiire dayanıyorlar. Şimdi bu şiirde söylenlerle önceki şiirlerde söylenenler, taban tabana zıt. Bunlar nasıl telif edilmeli? Yahut telif edilmeli mi? Elbette telif edilmeli. Zira Yunus sadece bu şiirden ibaret değildir. Bir şiire bakarak karar verip öbür şiirleri yok saymak, hem yanlıtır, hem de Yunus’a haksızlık yapılmış olur. Kaldı ki bu şiirin sonundaki beyitte deli gibi olduğunu, ilâhî aşkın kendisine kılavuz olduğu halde Allah ‘a yüzünü sürüyerek gittiğini

söylüyor ki bu aynı zamanda o ilahî sarhoşluk ânında söylediklerinden pişmanlık duymaktır.

Aslında bu şiirde felsefî bir incelik var. Bunun farkında olmayanlar, Yunus'un kendisini tanrı yerine koyduğunu söyleyip işlerine gelen neticeye ulaştıklarını sanıyorlar. Kasıtlı değilse cehalettedir. Bu şiirde Allah'ın **zamandışı**/zamansız ve **mekandışı** olduğu nazar-ı itibara alınarak âlemin yaratılmadan ve zaman-mekan işlemeye başlamadan evvelki anda yani “*kâlû belâ*”da Allah 'ın “*Ben sizin Rabb'unuz değil miyim?*” diye hitab etmesinden önce Allah'ın ruhlara ve diğer varlıklara yakınlığı sıfır noktada idi; bunu bilen ve tasavvur eden Yunus, o hali tasavvur ederek konuşuyor; öyle bir halde olsaydı neler düşünebileceğini tasavvur ediyor, aşağıda geleceği gibi “*ol Allah'ın dergâhında seyrân ü cevelenda*” olduğunu söylüyor ve sonra “esriklik” hali geçiyor, düşündüklerinden pişman olarak tevbe edip Yaratıcının affına sığmıyor, yüz sürüyor. Hatta Yunus, “ben Âdemle idim, Musa ileydim, İsa ileydim.” derken, ilâhî huzura gelmeden yani ruhlar da yaratılmadan evvel, zamansız ve mekansız halde Allah'ın zihninde ve takdirindeki ikenki halimizi ifade etmeğe çalışıyor. Mesele bundan ibaret değil mi? Ama bu felsefî inceliğe, zamansızlık haline dikkat etmeyenler, somutlar dünyasında somurtup kalıyorlar. Çünkü onlar maddeden başka bir şeye inanmadıkları için kendi içlerindeki soyut, manevî dünyanın bile farkına varamamaktalar.

Bir de şu şiire göz atalım:

Aşağıdaki şiirde yukarıda söylediklerinin tam tersi var. Yani daha öncekilerin devamı var. Çünkü Allah aşkı onu “**esritmiş**/sarhoş etmiş”, “aklını başından almış”, “görmeden deli olmuş”, “yanılıp günah kılmış/işlemiş”, bundan da pişman olup tevbe ediyor ve Allah yolunda sadakate devam ettiğini, bundan dolayı “yalan da'vî/davâ kılmadığını” söylüyor. Daha da mühimi ilâhî ilimde gark olmuş bir kimse olarak kendini bilmez haldedir, günah işlediğinin farkına varıyor, kendi canını verenin Allah olduğunu biliyor, O'ndan ayrılmak istemiyor.

İlmünde gark oluben ben beni bilimezin

Dil ile söyleyüben sıfatun irimezin

.....
Görmeden delü oldum, yanıldum günah kıldum
Ussum **aklum aldurdum esridim** ayılmazın
Çünkü beni esritdün cân ü gönül iletdün
Ayırma beni Senden bulışdum yâd olmazın
Bana cân u Sen virdün Azrail'e bildirdün
Senden artuk kimseye emanet viremezİN
İy Yunus'u yaradan hicâb götür aradan
Sâdıkam yolunda ben yalan da'vî kılmazın(243/256)

Bir de şu şiiirlere nazar edelim:

Ol Çalab'imun aşkı bağrumı baş eyledi
Aldı benim gönlümü sırrımı fâş eyledi
Hergiz gitmez gözümden hiç eksilmez dilümünden
Çalab kendi nûrunu gözüme tuş eyledi
Can gözi anı gördi dil andan haber virdi
Cân içinde oturdu gönlümü 'arş eyledi

.....
Esrük oldu cânumuz dürr(inci) döker lisanımız
Ol Çalab'umun 'aşkı beni derviş eyledi
Cânda yanar çerâğı gönüllerde durağı
Gönül dahî cân dahî 'aşk ile cûş eyledi(coştu)(318/362)

Bu şiiirinde de Yunus Çalab'ın aşkının bağrını deldiğinden, gönlünü kendinden aldığından, gönlünü arş eylediğinden canını "esrük/sarhoş" eylediğinden, bundan dolayı dilinden dökülenlerin inci taneleri olduğundan, ruhunun bu aşk ile coşup taşıdığından ve bütün bunların Yunus'u "derviş eylediği"nden bahs ediyor. Bu şiiirde söylenenler de öncekilerden farklı değil. Yani ilâhî aşk ve onun verdiği vecd ve sarhoşluk merkezli bir şiiir.

Bir şiirinde ise diğer peygamberler ve velîlerle nasıl beraber olduğunu, Ali ile kılıç vurup Ömer ile adl eylediğini, Kaf dağında Hamza ile onsekiz yıl meydanda olduğunu söyledikten sonra kendi ruhunun ezeli âşıklar ile beraber olduğunu şöyle bildirir.

Yunus senin âşık cânun ezeli âşıklar ile

Ol Allah'ın dergâhında seyrân u cevlandıydım (179/168)

Bir başka şiirinde de kendi benliğini bilmeyeceği bir aşk istemektedir. Bu aşk ile kendi benliğinden kurtulmak, onun yerine içine “senliğin”(ilahî aşkın ve nurun) dolmasını arzuluyor.

İlâhî bir 'aşk vir bana benliğim bilmeyeyin

Yavu kılayım(kaybedeyim) ben beni isteyüben bulmayayın

.....

*Al gider benden benliği doldur içime **senliği***

Bundayiken öldür beni varup anda ölmeyeyin

.....

Mansurlayın dâra beni şöyle 'yân göster seni

Kurban kılayın bu cânı 'aşka münkir olmayayın

'Aşkdur bu derdin dermânı 'aşk yolına virdüm cânı

Miskin Yunus dir yâ Ğanî bir dem aşksuz kalmayayın.
(251/269)

Yine bu şiirde dünyada ölmek, ahrette ebedî olmak istediği gibi Mansur gibi dârâ girmek, canını bu yolda kurban kılmak arzusu burada da ağır basıyor. Şimdi sormak gerekmez mi?, Kendisini veya başka bir insanı tanrı ilan eden bir insan neden bu kadar Allah aşkı istesin, neden bu uğurda kendisi Mansur gibi bir akibete uğratmak istesin, neden ölüp ebedî olmak istesin? Yetmiyor mu ona bu şan ve şöhret? Sonra ölen bir fani varlık, Tanrı olabilir mi?

Bu şiir başka şiir:

Şu bahsedeceğimiz şiir, farklı bir şiir. İnsanın binbir türlü halini anlatıyor. Normal zamanda bile her insanın psikolojik durumu günlük şartlara ve hadiselere göre devamlı değişir durur. Bunun için Anadolu’da biraz kaba da olsa halkımızın insandaki değişken bu ruh hallerini anlatan çok güzel bir ifadesi vardır: “*Her insanın bir eşref saati var, bir eşek saati var.*” Hele insan Allah aşkına tutulup ilâhî cezbeye kapılırsa “kâh gökyüzüne çıkar”, kâh cenneti cehennemi dolaşır, kâh Hz. Âdem ile dolaşır, kâh meleklerle sohbet eder. Bazan da küt diye yere düşer ve gerçeklikle yüz yüze gelir. Nitekim “kâh çıkarım gökyüzüne seyredirim âlemi” diyen şair de benzer psikolojik halleri yaşamıştır.

İşte insanın(Yunus’un) günlük macerası:

Hak bir gönül verdi bana hâ demeden hayrân olur

Bir dem gelir şâdi olur bir dem gelür giryân olur(ağlar).

.....

Bir dem gelür söyleyemez bir sözi şerh eyleyemez

Bir dem dilinden dürr döker dertlülere derman olur.

Bir dem çıkar ‘arş üzere bir dem iner tahte’s-serâ (yerin altına)

Bir dem sanasun katredür bir dem taşar ummân olur.

Bir dem cehalette kalur hiç nesneyi bilmez olur

Bir dem dalar hikmetlere Câlinus u Lokmân olur.

Bir dem dîv olur ya perî vîrâneler olur yeri

Bir dem uçar Belkîs ile sultân-ı ins ü cinn olur

Bir dem görür olmuş gedâ(fakir) yaln tene giymiş ‘ab

Bir dem ganî himmet ile fağfûr-ı hem hakan olur.

Bir dem gelür ‘asî olur Hak zihnini yavı kılur(kaybeder)

Bir dem gelür kim yoldaşı hem zühd ü hem iman olur

Bir dem günahın fikr ider dos-doğru tamuya(cehenneme) gider

Bir dem görür Hak rahmetin Uçmak’lara Rıdvan olur.

Bir dem varur mescidlere yüzün sürer anda yire

Bir dem varur deyre(kilise) girer İncil okur ruhbân olur.

Bir dem gelür Mûsa olur yüzbin münâcâtlar kılır

*Bir dem gelir **kibr evine** Firavn ile Hâmân olur.*

Bir dem gelür 'İsa gibi ölmüşleri diri kılır

Bir dem gelür güm-râhleyin(yolunu kaybetmiş) yolunda sergerdân(sersem, başı dönmüş) olur.

Bir dem döner Cebrail'e rahmet saçar her mahfile

Bir dem gelür gümrâh olur (yolunu kaybeder) miskin Yunus Hayrân olur. (97/49)

Bu şiirdeki ruhsal akışkanlığın ve değişkenliğin bir örneğini, herkesce bilinen ve ilahî/şarkı olarak da okunan ,“Gel gör beni aşk neyledi” şiirinde de görmek mümkün:

Gâh eserim yeller gibi

Gâh tozarım yollar gibi

Gâh coşarım seller gibi

Gel gör beni aşk neyledi?

İnsanın ruh dünyasının bu kadar değişken ve bu kadar oynak olmasını, her ânın farklı olabilmemesini, onu her yönüyle yaşamış bir mutasavvıf olarak Yunus kadar iyi anlatabilen var mıdır, bilmiyorum. Böyle, **akıcı ve değişken** bir gönüle sahip olan insan dünyada her şey olmak, her şeye nail olmak ister. Yunus kim bilir bu halleri kaç defa yaşadı. Bunlar Yunus'un tasavvuf hayatı yaşamasına rağmen, nefsin insanı aldatmaları ve onu kendi talepleri peşinde koşturarak kandırmalarının neticesi de olabilir. Fakat Yunus, nefsin kibre bürünüşünü Firavuna benzetirken de, diğer hallerde de doğru yolu sonunda bulabiliyor. Hata ettiğini fark edip tövbe ve af dileyip Rabb'ının mağfîretine sığınıyor.

Bizce düğümü şu beyitler çözüyor:

-Yunus senin âşık cânun ezeli 'âşıklar ile

Ol Allah'ın dergâhında seyrân ü cevlandıyım

-Can gözi anı gördi dil andan haber viridi

Cân içinde oturdu gönlümü 'arş eyledi

-Esrük oldu cânumuz dürr(inci) döker lisanımız

Ol Çalab'umun 'aşkı beni derviş eyledi.

İlahî meyden tadmak lütfuna eren hâlis kullar, bu esrüklere düşer olurlar. Mehmed Akif merhumun “Gece” şiirinde ilâhî ayrılığın kendisini nasıl kasıp kavurduğunu ilâhî “bezm”de nasıl kendinden geçmiş olduğunu ve demleri hatırladıkça nasıl kendinden geçtiğini şöyle anlatıyor:

Nasıl dursun benim biçâre gölgem, Sen'den ayrılmış?

Güneşlerden değil yâ Rab sen'in sînenden ayrılmış!

Henüz yâdımdadır bezminde medhuş olduğum demler;

O demlerdir ki yâdımdan kopar beynimde bin mahşer!

Yine aynı Mehmed Akif, “Secde” şiirinde Allah'ın sunduğu “vahdet şarabı”ndan bütün kainatın nasıl mest olduğunu, kendisinin de Allah'ın hasret içinde kalan meczup kulu olarak mi'racının devam etmesini istiyor:

Bütün dünya serilmiş sunduğun vahdet şarabından;

Benim, mest olmayan meczubun, Allah'im, benim meydan!

Bırak hâsir kalan seyrinde mi'râcım devam etsin;

Rukû'um yerde titrerken sücûdum arşı titretsin!

Görüldüğü gibi ilahî aşktan meczub veya mecnun olan sadece Yunus değildir. Başkaları da o vahdet şarabında içebiliyor, kendisi yerde secdedeyken göklerde mi'rac yapabiliyor!. İnanmayanların bunları anlaması mümkün değildir. Onlar kabukta oyalanırken ancak tahrif ederek bunları kendi ideolojilerine yontmakla vakit dolduruyorlar.

Yunus bî-çâre midir?

Tanrı denilen Yunus, bakalım aczini nasıl ifade ediyor ve nasıl sızlanıyor?

İy Yunus Emre bî-çâre

Özün tutgil doğru yâre

Ölüme yoğımış çâre

*Esenledüm(gözden çıkardım, veda ettim) dünyam
seni(354/413)*

Bu âciz tanrı (!) taslağından nasıl bir hakiki Tanrı olacaktır? Hakiki Tanrı böyle sızlanır mı, yalvarır mı, ah eder mi, af diler mi?

Demek ki Yunus'un esrük halde söylediği birkaç sözü esas alıp da normal halde söylediği binlerce beyti ve "Risalet'ün-Nushiye" gibi kitaplarında söylediklerini dikkate almadan bir genelleme yapmak, fevkalâde yanıltıcı ve yanıltır. Yunus'u bütünüyle ele almadığımız zaman kendi ideolojimize destek verecek malzemeler bulabiliriz, ama o, Yunus olmaz, olsa olsa, Yunus'a iftira olur.

Öte yandan, Batı'daki gelişen ve bizim kısaca tasvire çalıştığımız ideolojik anlayışlar, materyalist ve ateist inanışlar, antropomorfik tutumlar ile ideolojik bir kalıba dökülen ateist hümanizm anlayışı, bizdeki birçok aydını cezp etmiş, onlara özenmişler, bu özentili ile bizim değerlerimiz, aslı kalıplarından sökülerek başka ideolojik kalıplara yerleştirilmeye çalışılmıştır. 1910 lardan itibaren bizim edebiyatçılarımızda bir "**NeYunanilik**"/yeni Yunan hayranlığı akımı uyanmıştı. Ziya Gökalp bile Batı'nın geçtiği merhalelerden geçmedikçe bizde klasik eserler ortaya çıkaramayız, diyordu.(R.Eşref Üneydin,diyorlar ki) İşte bu özentinin temelinde Yunan ve Latin hümanizmi de yatmaktadır. Hatta 1940 larda M. Eğitim Bakanı olan Hasan Ali Yücel, Yunan ve Latin klasiklerini tercüme ettirirken şöyle demekteydi: "Hümanist görüşe bağlı olmayanlar, **dar kafalı** ve **şası görüşlüdürler**. (Tercüme dergisi, c.3., s, 13, İstanbul, 1942) Tanrı'nın varlığını kabul edemiyenler, insan-tarırlar yaratırken, Yunus'umuzu, Mevlânâmızı ve benzerlerini tahrif etmekten sakınmaları lâzım değil midir?

Her insanı Tanrı ilan edip de her birini "Tanrılık kavgası"na sürüklemenin mânâsı nedir? Yetmiyor mu dünyadaki kin, nefret, kavga? Maksat insanı sevmekse bunun yolu soyut, şuurlu, akıllı, yaratıcı ve yönetici bir Allah'a inanmaktan geçer.

Çünkü O, *haksız yere bir insanı öldürmenin bütün insanları öldürmek gibi olduğunu söyleyerek en büyük insancılığı ortaya koymuştur*. Böyle bütün dünyayı ve insanları kapsayan böyle çok yüksek bir insan değeri, hangi hümanizmada var? O, bizi sevdiği için, biz de hem onu hem de yarattıklarını sevmeliyiz. Sevginin hakiki kaynağı Allah'tır. Nitekim Yunus Emre "*Yaradılmışı severiz, Yaradan'dan ötürü*" demektedir, Yunus'un sevginin kaynağını belirten şu sözüne kulak verelim:

"Çalab'ın dünyasında, yüzbin dürlü sevgi var

Kabul et kendüzüne göre hangisi layıktır"

Biri Rahmân ü Rahîm, bir şeytan-ı racîm

İnsanları sevmenin yolu budur. Başka türlü kan ve kinden başka bir şey getirmemiştir. Uydurma ve sahte tanrılar, insanlığı mutlu edemediği gibi, üstelik insanlığın başına bela açmışlardır. Cansız, şuursuz tabiattan sevgi fişkırmadığı ne zaman bilinecektir?.

Bir de şu noktaya temas edelim:

Tanrıyı insan mı yarattı? Çetin Altan ve benzerlerinin dediği gibi, "Ene'l-hak" sözü bunun örneği olabilir mi? Başta da işaret ettiğimiz gibi, tanrı'yı insanın yarattığı fikri Feuerbach adlı eski bir ateist ilahiyatçının iddiasıdır. Bu iddia mantıken doğru olmadığı gibi, tarihî gelişime de uygun değildir. Mesela İslâm'ın Allah 'ı, bütün kâinata, tabiata ve insanlara hâkim olup kendisine en küçük bir rakîp tanımaz. Onu insanlar yaratmadı, O, bütün evreni, onun içindekileri ve insanları yarattı. Bazı filozofların dediği gibi, O, işini bitirip kenara çekilmiş de değildir. Hatta eski kabilelerin ilahlarını önce kalblerde ve zihinlerde sonra da hayatta fiilen yerle bir etti. O zihniyeti silip attı.

Diğer ilahî dinlerde de durum aşağı yukarı aynıdır. Ama Budizm, Hinduizm ve Konfüçyanizm gibi dinlerde ne tanrı fikri, peygamber anlayışı var, ne de ahiret inancı var. Tanrıyı insan yaratsaydı o dinlerin kurucularının da bir tanrı yaratması gerekmez miydi?

Elbette tanrı sorunu karşısında, kararını “yoktur” yönünde vermiş olan kişi, bu yargıyı kesin gerçeklik ifadesi olarak kabul edecektir. Aynı kişi, kendi aksi kararına rağmen kabul edilen Tanrı tasarımını ve inancını nasıl açıklayacaktır? Tabii olarak “tanrıyı insan yarattı” diyecektir. Bu, sadece onun çıkardığı mantıki bir sonuç olmaktan başka bir şey ifade etmez.

Üstün olanı aşağı ile izah tarzı:

Yukarıda insanın aczinden, noksanlarından ve bunların neler olduğundan bahsettik. Kâinatın içindeki en üstün varlığın yani insanın bu kadar noksanlıklarla dolu olması, onun kendi kendisine yetmez oluşunu ortaya koyar. Hatta o doğduktan 15-20 sene bile ailesinin veya başka insanların bakımına ve eğitimine muhtaçtır. Hayvandan türediği iddia edilen insan, hayvan yavrularının doğduktan birkaç gün sonra kendi ihtiyaçlarını karşılamaya başlamasına karşılık bu özelliklerin yanında onlardan da geri bir varlık sayılır. Bundan dolayıdır ki Arnold Gehlen gibi felsefi antropolog ve Van Bolk gibi biyologlar insan için retardation/gecikme anlayışını getirmişlerdir. İnsanın devamlı gelişen ruhu ve akli hangi hayvandan geçmiş olabilir, hangi canlıda böyle bir uh var? Bir maymun ilmi, bir maymun medeniyeti olmuş mudur?

Materyalistler, ateistler ve natüralistler, daima üstün olan varlıkları aşağı olana indirgeyerek izaha çalışmışlardır. Mesela insanı ve Tanrı’yı cansız, şuursuz tabiata ve maddeye indirgeyerek açıklamaktadırlar. Bu kolay yoldur. Kestirip atarsın, olur, biter. Fakat hangi cansız madde bir canlıyı doğurmuştur? Derseniz, sepetteki pamuk biter? O zaman tesadüfe başvururlar. Tesadüfen meydana gelen evren ve insan tesadüfen yok olur ve insan, tesadüfen hareketler yapar; dolayısıyla yaptığı işlerin hiç birisinde hiçbir rolü, iradesi ve seçimi ,hürriyeti söz konusu olamaz.

Öyleyse ne yapmak lâzım?

Mutlak Varlık’a yani Allah’a inanmak lâzım. Çünkü O, tamdır, noksansızdır, mükemmeldir, her şeyden önemlisi tanrı denilen insan gibi ölümlü değil ölümsüzdür. O olmazsa, müsbet olanı, göreliyi, sonluyu, ölümlüyü, tabiatı nasıl anlayacağız? Baki olanları, bütün evreni kuşatan Allah’a inanmakla anlayıp kavrayabiliriz, elbette. O’na inanılır. O’nun varlığı, inanan

insanın hayatında yaşanarak anlaşılır. Bu sebeple inanmak, bilmekten üstündür. Bilmek, bilim için bile inanmak gerekir. Kauçuğu bulmak için Güney Amerika ormanlarında onbeş binden fazla ağaç üzerinde deneme yapan bilgin, inanmasa ne bu araştırmayı yapabilir, ne böyle bir sabır gösterebilir, ne de kauçuğu bulabilirdi. İmanın kuvveti hem her şeyden üstündür, hem de yaratıcıdır. Yukarıda örneği görüldüğü gibi.

Asıl sorun, tanrıyı reddetmek değil, onu reddedince doğan “varlık açıklaması boşluğu”nun nasıl doldurulacağıdır?

Tabii ateizmin kanıtlanmış bir bilgiyi kabul mü yoksa bir tercih mi olduğu hususu da önemlidir. Yani ateist tanrıyı aramış ve bulamadığı için mi ateist olmuştur, yoksa zaten olmadığı yönünde bir eğilimi vardır da onu kesin yargı haline getirdiği için mi ateist olmuştur? Yahut bir takım ideolojik propağandası altında mı kalarak bu inanca ulaşmış.? Bu noktada inanç-akıl ilişkisi karşımıza çıkmaktadır. Akıl zorunlu olarak inanmaya götürmeyebilir. İnanma da mutlaka akla dayanmak zorunda değildir.

İnsan Nasıl anlaşılabilir?

Bundan dolayı sonlu varlık olan insan sonlu evrenle değil, sonsuz olan Allah ile anlaşılabilir ve değer kazanabilir. Çünkü insandaki özelliklerin hiç birisi, ne tabiatta var, ne de atası sayılan hayvanda var. Üstelik Einstein’ın dediği gibi bu kainat, sonludur. Ona göre evrenin bir ucundan öbür ucuna ikiyüz milyar ışık senesi bir mesafe vardır. İnsan ancak Allah ile anlaşılabilir ve ancak Allah olduğu için insan vardır. Yoksa aksi varid değildir, yani insan olduğu Yaratıcı var değildir İnsanı anlamaya, sayıları sekiz bini aşan bilimlerin hiç biriyle güç yetmediği gibi onu anlamak, bütün bu bilimlerin toplamıyla da mümkün olmamıştır ve olamaz da.

Natüralist ve maddeci insan görüşü: Tabiatın özünün akıldan ibaret olduğu bugüne kadar isbat edilebilmiş değildir. İnsandaki aklın ve ruhun tabiattan geldiği de belli değildir. Çünkü tabiatta ne akıl var, ne şuur, ne ruh ne de fikir var. Kaldı ki insanda tabiatı ve aklı aşan bir takım kuvvetler ve özellikler var. İnsanın manevî güçlerinin maddeden geldiğini söylemek, maddeye, bilime aykırı olarak metafizik güçler yüklemek demektir ki maddeciler, bu tezdeki çelişkinin içinden çıkamazlar. Üstelik varlıkların özünün

tamamen aklî olduğu da gösterilemiyor. Tabiatçı insan görüşünde akıl aracılığıyla tabiata nüfuz ettikçe her şeyin determinist bir anlayışla yani tabiî sebepler zinciri ile açıklanacağı kanaati hakimdir. Bunun için natüralistin ne yapması lâzım? Yapacağı şey gayet basit: Müsbetin olumsuz ile, görelî olanı yine görelîyle üstün olanı aşağı olanla ve mürekkep/bileşik olanı basit/bileşmemiş olanla açıklamaktan ibrettir.

Halbuki insan bilim, kültür, iman, din, ahlak ve eğitim ile tabiata karşı çıkıyor, onun maddesini değiştirerek kendi “dünya görüşünü ve dünyası”nı teşkil ediyor. Daha evvel söylediğimiz gibi, tabiatta ne bilim, ne akıl, ne ruh ne sanat, ne eğitim, ne din, ne ahlak ne de kavramlar dünyası var. Bu değerler ve kavramlar, insanın tabiata üstünlüğünü göstermeye yetmez mi? İnsan hür olduğu için çevresini kendisi seçer ve çevresini kendisine uydurur. Hayvanlar ise kendisini tabiata uydurur. Dolayısıyla insan tabiata tesir eder. Tabiatla ve hem cinsleriyle münasebetten dışa açık bir şura sahip olur. Bu da ona kendisine ve tabiat varlıklarına ve diğer insanlara karşı mesuliyet yükler. Onun bütün bu kuvvetleri ve manevî üstünlüğü ne maddeden gelir, ne de şuursuz tabiatan. *Dolayısıyla insan ne tabiatla açıklanabilir, ne de kendi kendisiyle. Aşağı olan üstün olanı izah edemeyeceği için, insandan üstün bir Yaratıcı yoksa onun anlaşılması ve gerçekleşmesi de imkânsızdır.*

Natüralizm evreni makine gibi işleyen kapalı bir bütün olarak tasarlar. Biz de evreni insanla anlayabileceğimizi ileri sürüyoruz. İnsandaki “varlık şuuru” evreni aşar. Evren Allah’ın isimlerinin ve sıfatlarının tecelli sahasıdır. Allah’a iman etmeyenlerin bilgisi, bu bakımdan ne tamdır, ne de bütünlük arz eder. Allah’a imanı kaldırırsanız geriye **koskoca kör ve şuursuz bir makine kalır**. Bu da karmaşa yani kaos demektir. Kör tabiat ne şuuru doğurabilir, ne insanı, ne de onu manevî dünyasını. Şuurumuzdan Allah’ı çıkardığımız zaman insanın ne hürlüğü, ne sorumluluğu, ne de şuuru kalır. Burada kendisinden çok istifade ettiğimiz Ord. Prof. Hilmi Ziya Ülken’in şu sözlerini nakledelim:

“İnsan Aşkın Varlığa karşı ‘sorumlu’ olduğu içindir ki kendi kendisine ve başka insanlara karşı sorumludur. Ve böyle olduğu için ahlakî ve içtimâî kanunlara sahiptir. İnsanın kuvveti aşkın Varlığa bağlanışından gelir. Aşkın Varlığı kaldırıncı insan cynik’lerin **zavallı köpeğinden** farksız kalır. İnsan mutlak olarak hür değil, ancak sahip

olduğu şuur nisbetinde hürdür.... Allah'ı, âlemi ve insanı birlikte düşünmedikçe ne hürlüğü, ne bu şuurunu anlamak mümkündür.”(Felsefeye Giriş II, Ankara, 1958, s. 277)

Bir başka Örnek:

Yine, günümüz din felsefesinin önde gelen filozoflarından birisi (belki de en önemlisi) olan Alvin Plantinga, Richard Dawkins'in ülkemizde de meşhur hale getirilen “Tanrı Yanılgısı” adlı eserini değerlendirmek üzere yazdığı “Dawkins Karmaşası: Natüralizm Saçmalığı” başlıklı yazısını şu sözlerle tamamlar: “Dawkins gibi insanlar din ile bilimin çatıştığını kabul ederler, çünkü onlara göre, evrim ile teizm çatışma halindedir. Hâlbuki gerçekte çatışma bilim ile natüralizm arasındadır, bilim ile Tanrı inancı arasında değil. *Tanrı Yanılgısı* atıp tutan tumturaklı sözlerle doludur, fakat gerçekte, Tanrı inancının “yanılgı” olması bir tarafa, Tanrı'ya inanmanın hatalı olduğunu gösteren en ufak bir gerekçe bile sunmamaktadır. Dahası Dawkins'in yürekten inandığı natüralizm, sevimsizliği, insan ve insanın evrendeki yeri hakkındaki moral bozucu sonuçlarının yanı sıra, kendi içinde de derin bir sıkıntı ile karşı karşıyadır. Natüralizme inanmak için hiçbir sebep yok ,fakat inkâr etmek için mükemmel gerekçeler var.”⁷

“Ene'l-hak” meselesine gelince:

Bu tabir iddia edildiği gibi, “Ben tanrırım” anlamına mı geliyor. ? Yoksa kasten öyle mi yorumlanıyor? Bizim genç yaşta ölen filzofumuz Mehmed İzzet (1891-1930), “İslâm'da Zühd” başlıklı makalesinde⁸ müsteşrik Horten'in kasten bu sözü “Ben tanrırım” şeklinde yorumladığını, buna Fransız müsteşriki Louis Massignon'un karşı çıktığını ve Massignon'un bunu “Je suis la vérité/*Ben hakikatım*” anlamına geldiği şeklindeki sözünü nakl

⁷ Alvin Plantinga, “The Dawkins Confusion: Naturalism ad absurdum”, Erişim: <http://www.christianitytoday.com/bc/2007/marapr/1.21.html?start=>

⁸ Mehmed İzzet, Makaleler, haz. C. Değirmencioğlu, Kültür bak Yay., Ankara, 1989, s. 132 ve 1 no'lu dipnot

ediyor. Bizce de doğrusu budur. Ama bunun tasavvuf ve vahdet-i vücûd ile ilgili kitaplarda şöyle bir izahı da var:

Bir demir ateşe atılsa ve ateşte demir erise ve demire “sen nesin?” diye sorulsa demir “Ben ateşim” der, demirliği aklına bile gelmez. Fakat soğuyup eski haline gelse “Ben demirim” der. Bu da gösteriyor ki ilahî aşk ile kendinden geçen kimse Allah ile birleşmiyor, kendi kimliğini ve benliğini yine buluyor. Demek ki bu iddialar da geçersiz ve mânâsızdır.

Görüldüğü gibi bu maddeci, tabiatçı ve ateist iddiaların gerçekte yaşanan hayatla bir yakınlığı olmadığı gibi akıl ve mantıkla da tutarlığı görülüyor. Yukarıda da temas edildiği gibi, inanamayanların inançsızlıklarını meşrulaştırmak için Yunanperestlik, Latinperestlik, modernlik özentilerinden başka bir şey değildir. Ama olan millî kültüre, dine, imana ve ahlaka oluyor. Bu anlayışın edebiyat ve tasavvuf geleneğimize uyup uymadığını sizler takdir edersiniz.

